

AXBOROT JARAYONLARINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA AXBOROTLASHGAN JAMIYAT

*Ernazarov Alisher Ergashevich - alexchigatay1213@gmail.com
Jiyanboyev Diyorbek – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi*

Axborot jarayonlarining rivojlanishi zamonaviy jamiyatning ajralmas qismidir. Sivilizatsiyamiz tarixi davomida axborotni qayta ishlash, uzatish va saqlash sohasida sezilarli o'zgarishlar ro'y berdi. Axborot jarayonlari rivojlanishining asosiy bosqichlarini ko'rib chiqamiz.

Birinchi bosqich - axborotni og'zaki uzatish davri. Bu davrda insoniyatning barcha bilim va tajribasi og'zaki nutq orqali uzatilgan. Odamlar og'zaki muloqot orqali ma'lumotni eslab qolish va uzatish qobiliyatini rivojlantirdilar. Bu bizning muloqotimiz va bilim almashinuvimizni rivojlantirishda muhim qadam bo'ldi.

Ikkinchi bosqich - yozuvdan foydalanish. Cheklanganligi sababli ma'lumotni og'zaki uzatish etarli darajada samarali emas edi. Yozuvning paydo bo'lishi axborot jarayonlarining rivojlanishida inqilob bo'ldi. Odamlar tosh planshetlar yoki papirus kabi turli xil vositalarda ma'lumotlarni yozib olish va saqlashni o'rgandilar. Bu bilimlarni saqlab qolish va avloddan-avlodga o'tkazish imkonini berdi.

Uchinchi bosqich - bosib chiqarish davri. Bosmaxonaning paydo bo'lishi axborotni tarqatishda yutuq bo'ldi. Endi kitoblar va boshqa bosma materiallar ko'p odamlar uchun mavjud bo'ldi. Bu bilimlarning tarqalishiga va ta'limning rivojlanishiga hissa qo'shdi. Bosma nashrlar odamlar hayotining ajralmas qismiga aylandi va axborot jarayonlarining rivojlanishini tezlashtirdi.

To'rtinchi bosqich - raqamli texnologiyalar davri. Kompyuterlar va Internetning paydo bo'lishi bilan axborot jarayonlarini amalga oshirish yangi imkoniyatlarga ega bo'ldi. Bugun biz axborotni raqamli shaklda saqlashimiz, uzatishimiz va qayta ishlashimiz mumkin. Bu sizga ma'lumot almashish jarayonlarini sezilarli darajada tezlashtirish imkonini beradi va uni ommaviy foydalanishga imkon beradi.

Beshinchi bosqich - sun'iy intellektga o'tish. Zamonaviy sun'iy intellekt texnologiyalari axborot jarayonlari rivojlanishining yangi bosqichini joriy qilmoqda. Biz allaqachon mashinalar va robotlar inson imkoniyatlaridan yuqori darajada ma'lumotni qayta ishlash va tahlil qilish qobiliyatiga ega ekanligini ko'rib turibmiz. Bu fan, iqtisodiyot va inson faoliyatining boshqa sohalarini rivojlantirish uchun yangi istiqbollarni ochadi.

Ma'lumki, iqtisodiy axborot hamma jarayonlarning yuzaga kelishida ishtirok etadi, lekin qator xolatlarda ba'zi jarayonlar ishtirok etmaydi. Ularning amalga oshirilishi xar xil bo'ladi. Shu o'rinda ba'zi jarayonlar qaytarilishi mumkin.

XX asrning so'nggi 20 yili insoniyat tarixiga fan va texniqaning bir qancha sohalarida katta ixtirolar qilingan davri sifatida kiradi. Chunonchi, informatika, axborotni ishlash va ularning tarqatish sohalarida erishilgan yutuqlar bilimlar manbaining yangi tizimlarini hosil qilishga, boshqarish masalalarini yechishda yangi axborot texnologiyalarini joriy qilishga sabab bo'ldi.

Ishlab chiqarish jarayonida texnologiya so'zi grekcha "techne" so'zidan olingan bo'lib, xom-ashyo, material va yarim tayyor mahsulotlarni qayta ishlash, tayyorlash,

holatini hamda xususiyatini o'zlashtirish usullarining to'plami degan ma'noni bildiradi.

Axborot texnologiyasi tushunchasi ma'lumotlarni tayyorlash, qayta ishlash va foydalanish usullarini hamda turli xil hisoblash texnikasi vositalarini o'zida mujassamlashtiradi. Shu sababli ham, axborot texnologiyasi ma'lumotlarni saqlash, ishlash va uzatish kabi jarayonlarni texnik vositalar yordamida bajaradigan tizim sifatida o'rganiladi.

Jamiyat rivojlanishining turli bosqichlarida axborot texnologiyasi odamlar, injenerlar, davlatlar o'rtasida ma'lumot almashuvini ta'minlanadi hamda axborotlarni qayd etish, saqlash, ishlash va uzatish tizimining imkoniyatlarini aks ettiradi. Inson har doim axborot texnologiyasidan foydalanadi. Anna endi axborot texnologiyasining rivojlanish bosqichlari to'g'risida to'xtalsak.

Axborot texnologiyasining rivojlanishiga yozuvning paydo bo'lishi muhim hissa qo'shgan. So'ngra kitobning chop etilishi natijasida axborot tashuvchilarning hajmi ortdi, bu esa o'z navbatida, ishlab chiqarish kuchlarining o'sishini ta'minladi.

Axborotni ishlash texnikasi qadim zamonlarda paydo bo'lgan. Jumladan, axborotni qayd qilish va saqlash usullari qoyalardagi belgilar, daraxt پوستlog'idagi rasmlar orqali boshlangan. Hozirgi vaqtda qog'oz, magnit lenta, magnit disk, SD disk va boshqalar axborot tashuvchi vosita hisoblanadi.

Axborot almashuvi jarayoni uni uzatishni ham o'z ichiga oladi. Bu maqsadni amalga oshirish uchun inson kur'er, aloqa, telegraf kabi usullardan foydalangan. Aloqa sohasida qilingan yangi kashfiyotlar axborotlarni uzatish imkoniyatlarini juda ham o'zgartirib yubordi. Hozirgi paytda kabel va sputnik aloqa yo'llari orqali katta hajmdagi axborotlarni ham bir zumda tegishli joyga uzatish mumkin.

Yangi axborot texnologiyasini hosil qilishda kompyuter alohida o'rin egallaydi. Kompyuterlarni yaratilishi bilan inson qiyin amallarni bajarishdan ozod bo'ldi va hisob - kitob ishlarini bajarish yanada tezlashdi. Zamonaviy kompyuterlar katta hajmdagi axborotlarni saqlash va talab bo'yicha tegishli ma'lumotlarni chiqarish imkoniyatiga ega. Har bir foydalanuvchi kompyuterga bog'lanish orqali axborotlarni ko'rsatuv oynasiga chiqarib olishi va undan foydalanishi mumkin.

Kitobning chop etilish qog'ozli texnologiyaga asos solgan bo'lsa, kompyuterlarning paydo bo'lishi natijasida «qog'ozsiz» texnologiya yaratila boshlandi. Avval axborotlarni ishlashning avtomatlashtirilgan tizimlari paydo bo'ldi. Telefon tarmog'i, axborotlarni uzatishning maxsus tarmog'i va boshqalarni yaratilishi kompyuterlarni o'zaro bog'lanishiga, hisoblash komplekslarini va taqsimlangan kompyuter tarmoqlarini yaratishga asos soldi.

Axborotlashtirish usullari orqali kompyuterlashgan ma'lumotlar bazasi, avtomatlashtirilgan axborot tizimi, elektron aloqa tizimi va teleanjuman, boshqarishning avtomatlashtirilgan tizimi va boshqalar yaratilmoqda.

Axborot va texnologiyalar bilan singib ketgan zamonaviy jamiyat uzoq vaqtdan beri xabardorlik davriga o'tdi. Axborot texnologiyalari kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylanib, bir necha marta bosish orqali katta hajmdagi ma'lumotlarga kirish imkonini beradi. Internet dunyoni yanada shaffof va bog'langan qilib qo'ydi, bu bizga butun dunyo bo'ylab millionlab odamlar bilan doimiy aloqada bo'lish imkonini berdi.

Biroq, xabardorlik faqat ma'lumot olish emas. Haqiqiy ishonchli bilimga ega bo'lish uchun ma'lumotni filtrlash va baholash imkoniyatiga ega bo'lish muhimdir. Yangiliklar tasmalari va ijtimoiy media ko'pincha soxta yangiliklar va axborotni manipulyatsiya qilish manbalari bo'lishi mumkin bo'lgan dunyoda tanqidiy fikrlash va tahlil qilish juda muhim qobiliyatdir.

Axborotlashgan jamiyatning afzalliklari va kamchiliklari mavjud. Bir tomondan, axborotga ega bo'lish bizga eng so'nggi yangiliklar, ilmiy tadqiqotlar va texnologik yutuqlardan xabardor bo'lish imkonini beradi. Bu sizga bilimli qarorlarni ishlab chiqish va qabul qilishga yordam beradi. Shuningdek, xabardorlik jamiyatning ochiqligiga, fikr almashishga va taraqqiyotga yordam beradi.

Boshqa tomondan, axborotning haddan tashqari yuklanishi haddan tashqari yuklanish va ortiqcha ma'lumotga olib kelishi mumkin. Axborotning universal mavjudligi shuni anglatadiki, biz doimo har tomondan ma'lumotlar - yangiliklar sarlavhalari, reklama, ijtimoiy tarmoqlardagi xabarlar va hokazolar bilan bombardimon qilinadi. Bu stressni keltirib chiqarishi va diqqatni jamlash va to'g'ri qarorlar qabul qilish qobiliyatimizga xalaqit berishi mumkin.

Shu sababli, axborot jamiyatida axborot shovqinlari bilan muvaffaqiyatli kurashish uchun ma'lum ko'nikmalar talab etiladi. Tanqidiy fikrlash va ma'lumotni filtrlash qobiliyatini rivojlantirish, shuningdek, o'z maqsadlarida samarali foydalanishni o'rganish muhimdir. Faqat shu yo'l bilan biz to'liq ongli ravishda yashashimiz va ongli qarorlar qabul qilishimiz mumkin.

Shunday qilib, axborot jamiyati ikki tomonlama hodisadir. Bir tomondan, bu bizga rivojlanish va yuksalish uchun ulkan imkoniyatlar beradi. Boshqa tomondan, bu bizdan ma'lumotni tanlash, tahlil qilish va oqilona foydalanishni talab qiladigan qiyinchilik tug'diradi. Oxir oqibat, bizning xabardor bo'lish va xabardor bo'lish qobiliyatimiz bizga axborot jamiyatida faol va samarali ishtirok etishimizga imkon beradi.

Axborotlashgan jamiyatga o'tishda kompyuter va telekommunikatsiya axborot texnologiyalari negizida axborotni qayta ishlash sanoati yuzaga keladi.

Axborotlashgan jamiyatni o'zi xos xusiyatlari mavjud

1. Axborot inqirozi muommasi xal qilinadi
2. Boshqa resurslarga qaraganda axborotning ustuvorligi ta'minlanadi.
3. Axborot iqtisodiyoti rivojlanishning asosiy shakli bo'lib qoladi.
4. Jamiyat asosida zamonaviy axborot texnologiyalari va texnikasi yordamida bilimlarni avtomatlashtirilgan tarzda yaratish, saqlash, qayta ishlash yotadi.
5. Axborot texnologiyalari global xarakterga ega bo'ladi va inson ijtimoiy faoliyatining barcha soxalarini qamrab oladi.
6. Barcha insoniyat sivilizatsiyasini axborot yagonaligi shakllanadi.
7. Axborot vositalari yordamida xar bir insonning butun insoniyat axborot resurslaridan foydalanish imkoniyatlari amalga oshiriladi.
8. Jamiyatning boshqarishning va atrof muhitga ta'sir etishini insoniy tamoyillari amalga oshiriladi.

Axborotlashgan jamiyatning ijobiy xolatlari bilan birga xavfli tomonlari ham mavjud:

- Jamiyatga ommoviy axborot vositalarining tobora ko'proq ta'sir o'tkazishi.

- Axborot texnologiyalari insonlar va tashkilotlarni shaxsiy xayotini buzib yuborishi mumkin.
- Sifatli va ishonchli axborotlarni ajratib olish muammosi mavjud.
- Ko‘pgina odamlarga axborotlashgan jamiyat muhitiga moslashuv qiyin bo‘ladi.
- Axborot texnologiyasini yaratuvchilar bilan is’temolchilar o‘rtasida katta farq vujudga kelish xafi mavjud.

Xulosa qilib aytganda, axborot jarayonlarining rivojlanish bosqichlari jamiyatimiz evolyutsiyasining ajralmas qismidir. Axborotni og'zaki uzatishdan tortib, zamonaviy sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llashgacha biz insoniyatning juda tez rivojlanishiga hissa qo'shadigan yanada samarali va tezroq ma'lumot almashishga intilamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar va internet manbaalari:

1. Ernazarov A.E. [Specific features of training](https://doi.org/10.31149/ijie.v3i5.375). International Journal on Integrated Education. DOI: <https://doi.org/10.31149/ijie.v3i5.375>. Volume 3, Issue V, May 2020. pp.30-34.
2. Ernazarov A.E. [Clarification of the purpose and design of the training sessions](#). World Scientific News, Scientific Publishing House „DARWIN». WSN 80 (2017) 101-115.
3. Ernazarov A.E. Features of defining goals and objectives in training. Жамият ва инновациялар – Общество и инновации – Society and innovations.
4. <https://kompy.info/11--mavzu-axborot-tizimlari-va-unda-boshqaruv-tuzilmasining-or.html?page=2>
5. <http://www.hozir.org/mavzu-ozbekiston-respublikasida-axborotlashgan-jamiyatning-sha.html?page=2>
6. <https://fayllar.org/mavzu-axborotlashgan-jamiyat-va-axborotlashgan-jamiyatni-rivoj-v3.html?page=4>
7. <https://behruzbeq.uz/2020/02/01/axborot-texnologiyalarining-rivojlanish-bosqichlari/>